

Цанів А. О.

Херсонський державний університет

ПОЕТИКА ПРОСТОТИ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ДЛЯ ДІТЕЙ

Статтю присвячено вивченню особливостей поетики простоти у художніх текстах для дітей жанру казки. У дослідженні поетику простоти розуміємо як гармонію форми і змісту художнього тексту, що створюється автором за допомогою лінгвостилістичних засобів, які відповідають лінгвістичній компетенції, віковим особливостям, емоційній зрілості дитини-читача, оскільки у своєму підґрунті створюють візуальні, слухові, дотикові, побутові (гастрономічні, ігрові) та чуттєві образи, вже сформовані у досвіді дитини.

Ключові слова: поетика простоти, казка, лінгвостилістичні засоби, читач-дитина, образ.

Постановка проблеми. Поетика – наука про генезис (синкретизм), сутності (мімезис, образ, знак, символ, іносказання), види (рід, жанри, модуси) і форми (мотив, сюжет, тропи і фігури, персонажі, монолог, діалог тощо) словесної художньої творчості [16, с. 69; 18, с. 324; 19, с. 287–288]. Це система філософських та лінгвістичних наукових понять, що вивчає мову художнього твору та сам твір як вербальне втілення цієї мови. З одного боку, поетика – теоретична основа, свого роду інструмент лінгвістичного аналізу художнього тексту та його смислової структури. Розрізняють два магістральних напрями поетики – теоретичний та історичний. Теоретична поетика вивчає аспекти поетики у синхронічному зрізі [8; с. 20], тоді як історична поетика торкається питань діахронічного порядку [5; 6]. У сучасній філологічній царині існує тенденція до виокремлення макропоетики та мікропоетики, предмет вивчення якої є значно вужчим та більш специфічним [17, с. 182–183].

Аналіз останніх досліджень. Поетика – (від грецького ποιητική – майстерність творення) – термін літературознавства, який з еволюцією художньої думки зазнавав реінтерпретацій та зміщення акцентів. В період античності поетикою називали науку про художню літературу, зокрема, торкались питання художньої форми (Аристотель) [1]. У середні віки, у добу Відродження та епоху класицизму, поетика отримала статус самостійної науки, що мала у своєму арсеналі поняттєвий апарат та чітко визначені задачі [9]. Поетикою називали окремі сегменти літературознавства, як-от: стилістика художнього мовлення, композиція художнього твору, особливості окремого літературного жанру [14, с. 542]. У вузькому сенсі

поетику розуміють як комплекс домінуючих рис ідіостилію автора [2; 3], що охоплює тематику творів, їх концептосферу, сюжетно-композиційні, лінгвостилістичні особливості, наративні стратегії та прийоми художнього текстотворення [11].

На перетині літературознавства та лінгвістики досліджено поетику літературних жанрів (наприклад, поетика незвичайного у казках та фентезі) [10; 21], ідіостилію творчості письменників (на кшталт Джеймса Джойса, Тараса Шевченка) [22; 4] та окремих текстотворчих прийомів, які є стрижневими у формуванні ідіостилію/ідіодискурсу авторів, як-от: поетика інсайту творів Вірджинії Вульф [7], поетика очуднення лірики Ліни Костенко, поетика простоти у ліриці Роберта Фроста [2; 3].

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є виявлення лінгвостилістичних прийомів та наративних стратегій, що створюють поетику простоти у художніх творах для дітей. Дослідження є продовженням низки наукових розвідок з вивчення мікропоетики жанру (казки), ідіостилію (твори Роалда Дала) та текстотворчих прийомів (лінгвостилістичних та наративних).

Виклад основного матеріалу. Адресатом художніх текстів для дітей є дитина, чий життєвий досвід, психологічна та емоційна зрілість, коло інтересів, ерудованість, лінгвістична компетентність значно відрізняються від дорослого. Таку вікову групу читачів цікавить переживання перемоги справедливості та добра, подолання ворогів та кривдників, а у середньому шкільному віці – динамічні та захоплюючі пригоди, подорожі, випробування. Саме тому сюжети казкових наративів будуються на протистоянні добрих та злих сил, казкових перевтіленнях, незвичайних приго-

дах. Сюжети казкових нарративів зрозумілі дитині, в неї є відповідний життєвий досвід, і вона може змоделювати казковий світ у своїй уяві.

Усю інформацію, що подається у художньому тексті, автор виражає експліцитно або імпліцитно. Імпліцитні смисли, що потребують обізнаності, усвідомлення контексту, загального задуму автора твору, може декодувати ерудований, розумний, досвідчений читач. Експліцитне ж вираження авторської думки значно легше сприймати, тут не завжди потрібні додаткові екстралінгвістичні знання, висока лінгвістична компетентність та ерудованість. Думка автора, що реалізується у художніх текстах для дітей, зазвичай тяжіє до експліцитного вираження, вона позбавлена подвійного значення, прихованих смислів і залучення широких енциклопедичних знань для її розуміння. Автор художнього тексту, усвідомлено призначеного дитині, у казкових нарративах створює такий текстовий світ, який вирізняється своєю простотою і зорієнтований саме на **активацію дитячої допитливості** як фактора, що стимулює її прагнення читати художній твір.

Поетика простоти художніх текстів для дітей у контексті дослідження усвідомлюється як гармонія форми і змісту художнього тексту (див. напр. 2), що створюється автором за допомогою лінгвостилістичних засобів, які відповідають лінгвістичній компетенції, віковим особливостям, емоційній зрілості дитини-читача, оскільки у своєму підґрунті базується на зорові, дотикові, слухові, побутові (гастрономічні, ігрові), чуттєвих образах, вже сформованих у досвіді дитини.

Особливість художньої комунікації пов'язана із **мегатекстовим** структуруванням повідомлення. Під **мегатекстом** слідом за І. М. Колегаєвою [12, с. 13–14] розуміємо структурно-цільовий гетерогенний текст, що постає сукупністю тексту як такого та усіма допоміжними текстовими та графічними компонентами – передмовою, схемою, коментарем, малюнком, піктограмою тощо. Текст постає голографічним утворенням, що має смислову єдність, цілісність форми і змісту, а взаємодія усіх його складників (текстової інформації та допоміжних текстових і графічних компонентів) сприяє кращій художній комунікації між адресантом та адресатом.

Синтаксичний рівень. На синтаксичному рівні у казках домінантними постають прості синтаксичні конструкції, повні речення, прямий порядок слів.

На стилістичному та семасіологічному рівнях автор використовує метафори та художні

порівняння, зорієнтовані на дитячу аудиторію (*child-oriented metaphors/child-oriented similes*), що у своєму підґрунті спираються на побутово-чуттєвий досвід дитини, її гастрономічні знання, обізнаність в іграх на майданчику, зорові, слухові, дотикові, нюхові образи.

На лексичному рівні для створення поетики простоти автор послуговується прямими номінаціями/лексичними одиницями у прямому значенні.

На композиційно-синтаксичному рівні експліцитне маркування текстових фрагментів за допомогою графічних маркерів, як шрифт, ілюстрації, заголовки розділів, логічне членування тексту на абзаци, що значно полегшує сприйняття тексту та відповідає обсягу нарративних епізодів, превалювання діалогічного мовлення над монологічним, невласне прямим мовленням, коментарями наратора тощо, що створює необхідний динамізм для розвитку сюжету.

Зазвичай увага дитини у віці до 12 років не фокусується на одному виді діяльності або об'єкті досить тривалий проміжок часу. Увага дитини тяжіє до фрагментарності, переключення з однієї активності на іншу і підсилюється її допитливістю та кмітливістю. Членування текстів на невеликі абзаци, превалювання діалогічного мовлення, графічні засоби, як-от: капіталізація, зміна шрифту, вкраплення міні-ілюстрацій та наявність повних ілюстрацій, постійна зміна композиційно-мовленнєвих форм – сприяє кращому сприйманню художнього тексту та стимулює інтерес дитини до його прочитання. Таке маркування текстових фрагментів позбавляє його монотонності та непотрібної для дитини-читача ускладненості. Прочитання невеликого за обсягом фрагмента тексту означає для дитини виконання невеликого завдання, проходження ще одного етапу до необхідної мети.

Ерудиція та досвід дитини (йдеться про узагальнену модель читача, розвиток якого відповідає його віку та освіті) значно вужчі за знання дорослого. Текстовий світ (див. Semino; Ryan) [23; 24], створений для дитини, є особливим чином змодельований та аранжований світ, що може існувати у тексті та голографічно відтворюватись у свідомості дитини. Наприклад, коли, на думку автора, у тексті наявні явища, не повною мірою відомі дитині, наратор може вдаватись до використання додаткових роз'яснень: “*Grandpa Joe’s rockets turn us to starboard, to the right. Charlie’s turn us to port, to the left*” [CHE, p. 23]. Морська термінологія (*starboard* та *port*) може бути не зро-

зумілою дитині, тому наратор додатково пояснює значення слів, щоб не збентежити дитину і не ускладнювати сприйняття тексту. У наведеному контексті наратор постає одночасно екстрадієгетичним наратором, що веде оповідь від третьої особи, та прихованим дорослим, що ніби втручається у сам дискурс наратора і пояснює дитині те, що їй не досить зрозуміло.

Інструментом наратора також постають стилістичні засоби та прийоми, які у дослідженні називаємо *child-oriented* (чайлд-метафори), що апелюють до дитячої уяви і пояснюють невідомі їй предмети через знайомі, звичні. Когнітивна операція, що лежить у підґрунті такого типу метафор та художніх порівнянь, це операція *нанизування*. Відбувається приєднання відомого знання до невідомого, ще не передбачає осмислення однієї царини у термінах іншої, а забезпечує співіснування двох понять, що доповнюють та взаємодіють. Наприклад, у казці Роалда Дала "Charlie and the Great Glass Elevator" у одному з наративних епізодів з'являється прибулець. Наратор вдається до описання його зовнішності і послуговується *child-oriented* метафорами та художніми порівняннями: "It was **as tall as a big boy and wider than the fattest man. The greenish-brown skin had a shiny wettish appearance and there were wrinkles in it. About three-quarters of the way up, in the widest part, there were two large round eyes as big as tea-cups... the entire egg-shaped body was itself moving...**" [СНЕ, р. 56–57]. Сама особа прибульця як істоти з неземної цивілізації є містичною, загадковою для дитини. Навряд чи у дитячому досвіді існує чіткий типаж такого роду істоти. Наратор максимально враховує фонові знання дитини і змальовує загальну статуру прибульця за допомогою порівняння – *as tall as a big boy*, що дозволяє дитині уявити дорослого хлопця, передусім його зріст. Очі прибульця наратор описує як круглі та великі, наче чашки для чаю (*as big as tea-cups*), вигляд яких відомий дитині, а тіло прибульця нагадує форму яйця. Наратор не вдається до порівняння тіла, послуговуючись геометричними фігурами, наприклад овалом, що не буде цікавим для дитини. Форму яйця читач, певно, знає. Таким чином, невідома істота із невизначеною зовнішністю стає досить кумедною, зрозумілою та простою для сприйняття дитини.

Чайлд-метафори допомагають наратору зблизити відстань для читача-дитини між незнайомим і відомим, а також слугують ресурсом для пояснення дитині нових або складних для неї явищ. Так, наратор зауважує, що Північна Америка з

великої відстані у небі виглядає маленькою, наче плитка шоколаду ("Through the glass floor she saw the entire continent of North America nearly two hundred miles below and looking no bigger than a **bar of chocolate**") [СНЕ, р. 8]. Малоймовірно, що дитина колись була у космосі і дивилась звідти на землю. Знання ж про розмір середньої плитки шоколаду, звісно, є у досвіді дитини, тому їй не складно уявити собі, якою ж за розміром виглядає земна куля або її частини з великої відстані. Відчуття персонажів у космічному кораблі, їх *gravitaцію*, наратор порівнює з повітряною кулькою, що вільно парить у повітрі і легко з'являється в уяві дитини ("Charlie and Grandpa Joe and Mr. and Mrs. Bucket also floated upwards so that in a twink the entire company, as well as the bed, were **floating around like balloons inside the Great Glass Elevator**") [СНЕ, р. 8–9]. Головний персонаж казки Чарлі Бакет (маленький хлопчик) пояснює своє дивне враження від власної гравітації, порівнюючи себе з бульбашкою у повітрі ("This is the **queerest feeling**, Charlie said, swimming about. **"I feel like a bubble"**") [СНЕ, р. 10]. Таке порівняння дотичне відчуттю дитини, її асоціаціям із відомими предметами, що мають схожі властивості: вільне паріння у космосі – повітряні кульки та бульбашки. Дитина-читач, завдячуючи чайлд-метафорам, може уявити собі нові для неї/нього явища, знання або досвід про які до цього моменту були відсутні. У текстовому світі казки Роалда Дала космічний готель має форму *sosiski* ("...its first Space Hotel, a **gigantic sausage-shaped capsule**") [СНЕ, р. 12], президент Сполучених Штатів Америки з важливих питань радиться із нянею ("Nanny" cried the President, banging down the phone. "I thought this was a direct line to the Premier!"; "Nanny! He cried. "Oh, **Nanny, what on earth do we do now?**"") [СНЕ, р. 46], а та своєю чергою, як і будь-яка няня, пропонує Президентові випити стакан теплого молока: "I'll get you a **nice warm glass of milk**", said Miss Tibbs". Президент боїться невідомих прибульців і того, що вони можуть зробити із мешканцями землі і ним самим. Острах Президент пояснює через гастрономічну метафору "...We'd be **troculated like turkeys, every one of u! We'd be mashed like potatoes**" (СНЕ, р. 48). Таке порівняння значно знижує відчуття страху і радше додає комічності ситуації. Людству загрожує небезпека, а Президент відчуває, що всіх розчавлять як картоплю для пюре. Гастрономічною метафорою пояснює своє відчуття небезпеки і бабуся Жозефіна "We'll be **scrambled like eggs**" [СНЕ, р. 5]; "We're in a **hot enough stew already**"

[СНЕ, р. 21]. Сама бабуня є комічним персонажем, тому порівняння себе із омлетом (яєчною) та відчуття температури свого тіла, що асоціюється із гарячим рагу, ще більш підсилює комічність її персонажа. Дискурс наратора здійснюється ніби крізь призму дитячого сприйняття, іноді наївного і недосвідченого, іноді навіть кумедного, що пояснюється недостатнім досвідом дитини про такі речі, як життя у космосі, космічні об'єкти, життя Президента.

Висновки і пропозиції. У статті виявлено лінгвостилістичні прийоми та наративні стратегії, що сприяють створенню поетики простоти

у художніх творах для дітей. Наукова розвідка продовжила ряд досліджень з вивчення поетики жанру казки, ідіостиллю Роалда Дала та лінгвостилістичних та наративних прийомів і технік, що у своєму поєднанні створюють поетику простоти у художніх текстах для дітей. У дослідженні запропоновано термін «чайлд-метафори» (“child-oriented metaphors”), що у своєму підґрунті базуються на чуттєвих, гастрономічних, побутових образах, які зрозумілі та цікаві дитині-читачу. Перспективним убачається дослідження поетики простоти казкових наративів у культурологічному аспекті.

Список літератури:

1. Арістотель. Поетика / пер. З старогрецької Б. Тена. Харків : вид-во «Фоліо»б 2018. 154 с.
2. Белехова Л.І. Поетика очуднення у ліриці Ліни Костенко: когнітивно-прагматичний аспект. *Лінгвокогнітивна поетологія: монографія* / заг. ред. Л.І. Белехова. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 296–310.
3. Белехова Л.І. Поетика простоти у ліриці Роберта Фроста : когнітивно-прагматичний аспект. *Різномасштабне дослідження поетичного мовлення* : збірник наукових праць. Херсон, 2018. С. 128–134.
4. Боронь О.В. Поетика простору в творчості Тараса Шевченка, Київ : Агентство «Україна», 2005. 152 с.
5. Бройтман С.Н. Историческая поэтика: хрестоматія–практикум : учеб. пособие. Москва : изд-во «Академия», 2004. 352 с.
6. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. Москва : «Высшая школа», 1989. 405 с.
7. Воробьева О.П. Вирджиния Вульф и поэтика инсайта. *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство*. Сб. в честь Е.С. Кубряковой. Москва : Языки славянских культур, 2009. С. 764–776.
8. Жолковский А.К., Щеглов Ю.К. Работы по поэтике выразительности. Инварианты–Тема–Приемы–Текст, Москва : издательская группа «Прогресс», 1996. 344 с.
9. Зюмтор Поль Опыт построения средневековой поэтики / пер.с фр. И.К. Стаф. Санкт-Петербург : Алетейя, 2003. 544 с.
10. Ковтун Е.Н. Поэтика необычного. Художественные миры фантастики, волшебной сказки, утопии, притчи и мифа (на материале европейской литературы первой половины XX века), Москва : изд-во МГУ, 1999. 308 с.
11. Кодак М. Поетика як система : літературно-критичний нарис, Луцьк : ПВД «Твердиня», 2010. 176 с.
12. Колегаева О.М. Текст в системе научной и художественной коммуникации: автореф. дис. ...д-ра филол. наук: 10.02.04./ Киевский университет имени Т.Г. Шевченка. Киев, 1992. 26 с.
13. Кржижановский С. Поэтика заглавий. Москва : «Никитинские субботники», 1931. 32 с.
14. Літературознавчий словник-довідник. [ред. Колегія Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко]. Київ : Видавничий центр «Академія». 2007. 752 с.
15. Маріно Адріан Компаративістська «поетика». *Сучасна літературна компаративістика : стратегії і методи. Антологія* / за заг. ред. Дмитра Наливайка. Київ : вид. дім «Києво-Могилянської академії», 2009. С. 220–242 (487 с.)
16. Новейший литературоведческий словарь-справочник / под ред. Н.В. Сусова, Т.Н. Усольцева. Москва : изд-во «Белый ветер», 2003. 133 с. (С. 69).
17. Поэтика. Словарь актуальных терминов и понятий / гл. науч. ред. Н.Д. Тамарченко. Москва : изд-во Кулагиной; Intrada, 2008. 358 с.
18. Словник літературознавчих термінів / за ред. В.М. Лесин, О.С. Пулинець. Київ : Радянська школа, 1971. 485 с. (С. 324).
19. Словарь литературоведческих терминов / отв. ред. Л.И. Тимофеев, С.В. Тураев. М. : «Просвещение», 1974. 509 с. (С. 287–288)
20. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика : учеб. Пособие. М. : Аспект Пресс, 2002. 334 с.
21. Фрейденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра. Москва : Лабиринт, 1997. 448 с.
22. Эко У. Поэтики Джойса / Перев. с итал. А.Ковалея. СПб.: «Симпозиум», 2006. 496 с.
23. Ryan Marie-Laure Possible Worlds, Artificial Intelligence and Narrative Theory. Bloomington: Indiana University Press, 1991.

24. Semino Elena Text worlds. *Cognitive poetics: Goals, Gains and Gaps*. Berlin. New York : Mouton de Gruyter, 2009.

Джерела ілюстративного матеріалу:

CHE – Dahl R. Charlie and the great glass elevator. London: Puffin, 2013. 182 p.

ПОЭТИКА ПРОСТОТЫ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ ДЛЯ ДЕТЕЙ

Статья посвящена изучению особенностей поэтики простоты в художественных текстах для детей жанра сказки. В исследовании поэтику простоты понимаем как гармонию формы и содержания художественного текста, которую автор создает при помощи лингвостилистических средств, сориентированных на лингвистическую компетентность, возрастные особенности, эмоциональную зрелость читателя-ребенка, поскольку создают зрительные, слуховые, бытовые (гастрономические, игровые), чувственные образы, которые ребенку интересно и легко воспринимать.

Ключевые слова: поэтика простоты, сказка, лингвостилистические средства, читатель-ребенок, образ.

POETICS OF SIMPLICITY IN LITERARY TEXTS FOR CHILDREN

The research deals with the investigation of the specificity of the poetics of simplicity in literary texts for children. We assume that poetics of simplicity is the harmony of the expressive means, stylistic devices, lexical, syntactic, composition and plot text forming units which have a child-oriented tendency. The addressee of fairy narratives is a child and his/her linguistic competence, life experience, emotional and psychological maturity require a special way of story-telling to achieve a necessary fiction communication. It has been revealed that the most dominant types of images in the fairy tale are child-oriented images, verbalized by means of child-oriented metaphors and similes.

Key words: poetics of simplicity, fairy tale, linguistic and stylistic devices, child reader, image.